Рішення
спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії

Спеціалізована вчена рада Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України прийняла рішення про присудження **Українець Ользі Борисівні** наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право на підставі прилюдного захисту дисертації «**Механізми легітимації судової влади в Україні**», за спеціальністю 081 Право.

«29» травня 2024 року.

Українець Ольга Борисівна, 1984 року народження, громадянка України.

Освіта вища: закінчила у 2006 році Київський національний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю «Міжнародне право».

З березня 2019 року по теперішній час – аспірантка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

З серпня 2012 року по теперішній час – адвокат.

Дисертацію виконано на кафедрі юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник – **Хотинська-Нор Оксана Зіновіївна,** докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Здобувачка має вісім наукових праць, з яких чотири наукові статті у фахових виданнях України, а також чотири тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Українець О. Легітимація судової влади: підходи до дефініцій. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 2. С. 296-301.

2. Українець О. Роль суду в процесі легітимації судової влади. *Приватне та публічне право*. 2022. № 1. С. 89-97.

3. Українець О. Легітимність судової влади: теоретико-методологічні аспекти її оцінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. № 78. Ч. 2. С. 342-347.

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради:

Саленко Ольга Василівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна з зауваженнями:

1. Розділ 2 дисертаційного дослідження присвячено, окрім іншого, інструментам легітимації судової влади, а розділ 3 дисертації – питанням про кризу легітимності судової влади та делегітимації як процесу, що призводить до неї. У цих частинах роботи наведено ті інструменти та фактори, які дають змогу визначити, продемонструвати чи виокремити певні позитивні й негативні риси функціонування судової влади, які в своїй сукупності формують відповідний рівень її легітимності.

Погоджуюсь, що існують прикрі моменти, які негативно впливають на рівень легітимності судової влади. Водночас, хочу зауважити, що окремої уваги потребують позитивні аспекти. Для прикладу, в роботі згадується, що індикатором кризи легітимності судової влади є істотне зниження показників звернення до суду. Водночас за статистичними даними на розгляд судів у 2023 році надійшло майже 4 млн. 50 тис. справ і матеріалів. Це на 55 % більше ніж в 2022 році, та дещо навіть перевищує показники 2021 року. Надходження справ у 2023 році до місцевих судів збільшилось на 55 % у порівняні з 2022 роком, до судів апеляційної інстанції – на 63 %. Діяльність Верховного Суду характеризується такими ж тенденціями. Тобто, попри війну, попри тимчасову окупацію частини території України, попри виїзд громадян закордон

та внутрішню міграцію, попит на суд в другий рік війни відповідає попиту на суд у довоєнний рік.

Окремо, для прикладу, зазначу, що в кримінальній юрисдикції лише приблизно 1 % заявлених в процесуальний спосіб відводів, а громадяни подають лише близько 20 % апеляційних скарг у кримінальному судочинстві, тобто, 80 % людей погоджуються з судовими рішеннями судів першої інстанції.

Такі цифри свідчать і про позитивні тенденції у контексті довіри до національних судів.

2. У роботі виокремлено суб'єктів легітимації судової влади серед яких є органи державної влади. Водночас у роботі чітко не визначено, які саме органи державної влади і в якому обсязі беруть участь у процесі легітимації судової влади як суб'єкти такого механізму. Для прикладу, не визначено роль Верховної Ради України, як законодавчого органу, який окрім того, що приймає конститутивні законодавчі акти про організацію і діяльність судової влади (наприклад, Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», процесуальні кодекси тощо), приймає ті законодавчі акти, які епізодично позначаються на організації і діяльності судової влади (для прикладу, повноваження Верховної Ради України щодо утворення та ліквідації суду законом тощо). Окремо зауважу про залученість органів як законодавчої, так і виконавчої влади до бюджетних правовідносин щодо фінансування судової влади. Вважаю, що у роботі недостатньо досліджено ці компоненти.

3. Також зауважу про доцільність посилення окремих положень дисертаційного дослідження міжнародними стандартами. Для прикладу, у контексті аналізу корупції, як чинника, що негативно впливає на рівень довіри до судів в Україні, окрім Висновку Консультативної ради європейських суддів № 21 (2018) про запобігання корупції серед суддів від 9 листопада 2018 року доцільно звернути увагу на свіжий Спільний висновок Венеційської комісії та Генерального директорату з прав людини та верховенства права щодо проєкту змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів щодо діяльності Верховного Суду та органів судової влади від 9 жовтня 2023 року. Цей

висновок стосується аналізу додаткових процедур для підвищення довіри суспільства до судової влади, а саме проведення моніторингу роботи суду, проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа як для суддів (під час проведення моніторингу роботи суду, переведення судді до іншого суду, здійснення дисциплінарного провадження щодо судді), так і для кандидатів на посаду судді.

Легких Кирило Вікторович, кандидат юридичних наук**,** доцент, доцент кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оцінка позитивна з зауваженнями:

1. Поза увагою авторки залишився такий специфічний суб'єкт легітимації судової влади, як Громадська рада міжнародних експертів (далі – ГРМЕ), створення та функціонування якої передбачено Законом України «Про Вищий антикорупційний суд». Ураховуючи правовий статус ГРМЕ (допоміжний орган при Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, далі ВККСУ), яка одночасно наділена функцією проведення попередньої кваліфікації кандидатів на посаду судді (спеціальні спільні засідання ВККСУ та ГРМЕ), складно знайти їй місце в системі запропонованих аспіранткою суб'єктів легітимації судової влади. Ураховуючи поширення практики залучення міжнародних експертів до проведення конкурсних процедур й поза межами судової влади (НАБУ, НАЗК), лаконічна оцінка аспіранткою, під час публічного захисту, правового статусу ГРМЕ може позитивно вплинути на цілісність уявлення про систему суб'єктів легітимації судової влади.

2. Розглядаючи легітимність судової влади в двох вимірах, а саме (1) як категорію, що характеризує судову гілку влади, (2) як спроможність і здатність судів до нормотворчості через судовий прецедент, авторка не акцентувала увагу на науковій статті судді Великої Палати Верховного Суду К. Пількова «Висновки Верховного Суду: формула висновку, його обов'язковість та механізм відступу», в якій реалізована (на мою думку, цілком успішно) спроба

окреслити межі судового нормотворення (правотворення), концепція експліцитних висновків, відмежування прецеденту ratio decidendi від dicta, тобто суджень, які звучать як виклад права, однак стосуються аспектів, що не є необхідними для вирішення спірного питання. Короткий аналіз напряму руху думок, викладених у зазначеній науковій статті, доповнив би емпіричну складову дослідження, демонструючи намагання суддів сприяти легітимації через викладення прецедентних рішень зрозумілою мовою.

3. Виснуючи про ознаки кризи легітимності судової влади, авторка цілком слушно відносить до них зокрема (1) відсутність у суспільстві згоди з діями та рішеннями судової влади, (2) невідповідність судових рішень пануючим у суспільстві уявленням про право та справедливість. Проте нею не були окреслені практичні можливості конкретного судді або суду, в частині практичних можливостей відповіді на неконструктивну критику.

Щербанюк Оксана Володимирівна, докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Положення наукової новизни пропонують серед іншого авторське розуміння кризи легітимності судової влади, яка визначається як стан, за якого судова влада втрачає суспільну довіру, підтримку та авторитет, що виражається через призму ряду індикаторів, серед яких доцільно виокремлювати істотне зниження показників звернення до суду, різкий зріст використання альтернативних механізмів вирішення спорів, критично низькі показники виконання судових рішень (стор. 19-20). Воно відтворює положення, що містяться в основній частині дисертації та її висновках (стор. 182).

Не заперечуючи вагоме теоретичне значення запропонованого поняття, хочу не погодитися з таким індикатором як низькі показники виконання судових рішень. Адже вони можуть свідчити не про низький рівень легітимності судової влади, а про загалом дисфункції у правовій системі державі. Яскравим

прикладом є рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (2009 р.).

2. На стор. 95 дисертаційного дослідження наведено авторську класифікацію суб'єктів легітимації судової влади, серед яких виокремлено органи державної влади та владні суб'єкти міжнародного права, які мають зобов'язання визнавати юрисдикцію національних суддів та приймати до виконання судові рішення, винесені судами України (ЄСПЛ, інші судові органи в порядку виконання рішень іноземних судів).

Вважаю, що методологічно недосконалим є поєднання органів державної влади та суб'єктів міжнародного права, що апріорі мають різну правову природу та статус, а отже, реалізують цілковито різні ролі у механізмі легітимації судової влади в державі. Очевидно, дисертантка також це розуміє, оскільки характеристика суб'єктів легітимації судової влади, яку вона наводить у подальшому, передбачає лише оцінку ролі суб'єктів міжнародного права на прикладі ЄСПЛ (стор.104-106).

3. Аналізуючи різні типи судової корупції, дисертантка приділяє особливу увагу непотизму, підкреслюючи, що у судовій владі він набуває різних форм (стор. 165). Водночас зазначається, що прояви непотизму у судовій владі частково можуть збігатися з розумінням такого явища як кронізм.

Овсяннікова Ольга Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Оцінка позитивна з зауваженнями:

1. Говорячи про легітимність судової влади через призму розуміння категорії «легітимність» у відношенні до детермінанти влади державної, авторка звертає увагу на те, що одним із ключових аспектів є невибірний характер судової влади. Дисертантка зазначає, що всі судді України не обираються народом – носієм суверенітету – та не можуть бути відкликані або позбавлені посади через будь-який прояв представницької демократії. Це детермінує певне відмежування судової влади від народовладдя, а критерій легітимності – як міру

сприйняття суспільством реальної спроможності судів впливати на регулювання суспільних процесів. Авторка веде мову про довіру до судової влади з точки зору відповідності кола її функціонального навантаження та можливостей реально існуючому в суспільстві запиту та потребам, що висуваються до судової влади в цілому.

Разом із тим, необхідно зауважити, що легітимність судової влади – це одна з основних ознак судової влади не тільки в Україні, але і в інших розвинутих демократичних країнах. При цьому, виборність суддів – один з конституційних принципів судової системи в ряді зарубіжних країн. Принцип виборності суддів в таких країнах означає, що всю або основну частину суддів у державі повинно обирати або безпосередньо населення, або певний представницький орган. Нині виборність суддів, наприклад, існує в деяких штатах Сполучених Штатів Америки і в ряді кантонів Швейцарії. І, як відомо, ступінь довіри до судової влади в таких країнах є дуже високим, порівняно з Україною. Саме тому виникає питання, а чи може легітимність судової влади характеризуватися через аспект невибірного характеру судової влади, чи даний аспект може застосовуватись при характеристиці судової влади тільки в Україні? Більш того, в ході дисертаційного дослідження авторка доходить висновку, що в перспективі доцільно розглянути можливість реалізації ідеї про виборність суддів в судах першої інстанції у формі пілотного проєкту. В разі реалізації такого проєкту – як буде реалізований аспект «невиборного характеру судової влади»?

2. Здійснюючи системний аналіз поняття «легітимність судової влади», дисертантка приходить до необхідності запропонувати авторський підхід до його детермінації. Так, пропонується легітимність розглядати в двох вимірах:

- як категорію, що характеризує судову гілку влади. Загалом легітимність слід розуміти як рівень суспільної довіри до здатності судів забезпечувати максимальний, від очікуваного суспільством, ступінь справедливого судового розгляду, демонструвати незалежність та незаангажованість суддів, в тому числі від будь-яких суспільно-політичних процесів;

- як властивість судової гілки влади - легітимність слід розглядати як спроможність і здатність судів до нормотворчості через судовий прецедент не порушуючи при цьому принцип транспарентності та баланс сил у моделі стримувань і противаг у розподілі повноважень між всіма гілками державної влади, а також впливати судами на суспільні процеси через юридичну силу судових рішень, що проявляється у їх реальному та повноцінному виконанні.

В даному аспекті не зовсім зрозумілим є розмежування понять «категорія, що характеризує судову гілку влади» та «властивість судової гілки влади». Авторка далі вказує, що в розумінні ознаки судової гілки влади поняття «легітимність» ототожнюється із категорією «справедливості». Що ж стосується «легітимності» в якості властивості, то тут слід ототожнювати її із регуляторною спроможністю судів. З приводу цього хотілось би зауважити, що, наприклад, у тлумачному словнику «ознаку» визначено як «рису, *властивість*, особливість кого, чого-небудь; предмет, зображення, що є знаком, символом, емблемою чого-небудь…». Тобто у наведеному розумінні ознаку визначено як синонім слова «властивість». Саме тому хотілось би почути більш обґрунтовану позицію авторки з приводу розмежування цих понять відносно до судової гілки влади, враховуючи те, що нею вони виокремлюються як два різних виміри легітимності судової влади.

3. В дисертаційному дослідженні авторка вказує, що у світлі проведеної у 2016 році конституційної реформи щодо правосуддя та подальших рішень Конституційного Суду України, варто відзначити факти втручання в інституційну незалежність судової влади в Україні шляхом змін законодавчого регулювання функціонування національної судової системи, які посягнули на її конституційно-визначену структуру та ключові гарантії незалежності суддів (принцип незмінюваності суддів, забезпечення самостійності суддівського врядування). В ході публічного захисту хотілось би почути від авторки, по-перше, на які рішення КСУ вона посилається, і, по-друге, в чому саме вбачає посягання на конституційно-визначену структуру судової системи та, основне, на ключові гарантії незалежності суддів? Адже, на нашу думку, прийнятими

змінами до Конституції, передусім, були підвищені гарантії незмінюваності суддів шляхом скасування норми про призначення суддів на 5 років Президентом України з подальшим переобранням Верховною Радою України. Також не зовсім зрозумілою є теза про посягання на самостійність суддівського врядування, в чому саме авторка його вбачає?

4. Також варто зауважити, що хоча в цілому структура дисертаційного дослідження є логічною та відповідає темі, меті та завданням дослідження, разом із тим, на наше бачення, питання об'єктів легітимації та суб'єктів легітимації судової влади, що розглядаються авторкою у другому розділі дисертації, можливо варто було розмістити у першому розділі, і, навпаки, питання критеріїв та методів визначення рівня легітимності судової влади (містяться у п. 1.3 першого розділу) – розглядати у другому розділі разом із умовами та інструментами легітимації судової влади. На нашу думку, перед тим, як казати про критерії, методи легітимації судової влади варто було надати аналіз суб'єктів та об'єктів легітимації судової влади.

5. Варто також звернути увагу на суперечність позиції авторки в оцінці об'єктів легітимації судової влади. Так, на початку аналізу питання щодо об'єктів легітимації судової влади нею вказується, що «на наше глибоке переконання судді не можуть виступати в якості об'єкту легітимації з точки зору судової влади. Судді наділені владою, це беззаперечно, але вони не втілюють в собі державу, а лише у виконанні суддівських повноважень. Після завершення суддівської діяльності особа перестає виконувати покладені на нього функції, але при цьому такі функції виконуються. Така ситуація свідчить про те, що існування так би мовити директивного підходу до розуміння суддівської влади є хибною, оскільки вимагає матеріалізації, втілення такої влади в конкретному суб'єкті».

Але в ході подальших досліджень натрапляємо на тезу, що «легітимація влади - це дійсно процес, в якому суспільство визначає легітимність не продукту державної влади (в нашому випадку судових рішень та судового правозастосування), а конкретних її представників, форми та моделі їх

діяльності. Такий підхід деяких дослідників ставить авторку перед необхідністю визначити в якості складової об'єкту легітимізації не лише судову владу, а і конкретних суддів. Нею вказується, що це є суперечливою позицією, оскільки процес легітимації вона визначає все ж таки як процес, а отже він має відповідних суб'єктів, і одним суб'єктом – тим хто оцінює легітимність – виступає народ, громадськість, суспільство; а іншим – тим, хто сприяє легітимації – суд та судді, а також авторкою наголошується на відсутності єдності у підході щодо віднесення суддів до об'єкту чи суб'єкту в процесі легітимації судової влади. Тож все ж таки хотілось би почути обґрунтування остаточної позиції авторки щодо віднесення суддів чи до об'єктів, чи все ж таки тільки до суб'єктів легітимації судової влади.

Результати відкритого голосування:

«За» - 5 членів ради;

«Проти» - немає;

«Утримались» - немає.

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ВЧЕНА РАДА
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА УХВАЛИЛА:

1. Дисертація **Українець Ольги Борисівни** на тему **«Механізми легатимації судової влади в Україні»**, що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є завершеним самостійним науковим дослідженням і відповідає вимогам **«Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)»** затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261; **«Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»** затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

2. Присудити **Українець Ользі Борисівні** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

3. Рішення разової спеціалізованої вченої ради затвердити і передати до Наукової частини Університету.

4. Науковій частині підготувати Наказ про видачу **Українець Ользі Борисівні** диплома доктора філософії та додатка до нього європейського зразка.

На підставі результатів відкритого голосування та прийнятого рішення спеціалізована вчена рада Київського національного університету імені Тараса Шевченка присуджує **Українець Ользі Борисівні** ступінь доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Голова спеціалізованої вченої ради
докторка юридичних наук, професорка **Марина СТЕФАНЧУК**

КАРАУЛЬНА Н.В.
30.05 2024 р.